

זהלצי"ב

פירוש

רבינו אפרים

ב"ר שמשון

וגדולי אשכנז הקדמונים

על התורה

אשר היה ספון וטמון בכת"י קרוב לשמונה מאות שנה ועתה יצא
לאור עולם בפעם הראשונה, בהגהה ותיקון הרבה שבוישים, וציוני
המקורות מדברי חז"ל והערות

חלק ראשון

בראשית – שמות

יו"ל ע"י יואל בן החבר ר' אברהם ז"ל קלוגמאנן ובניו שיח"י

ירושלם ת"ו

שנת והקרבתם מנחה חדשה לה'

אנינדסיסת כרישיל
הספריה

פרשת ויגש לה"ר אפרים זלה"ה

(מד, יח) ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני אותיות דין ביא, זהו שאמר במדרש רבה (א) ביא את מעביר עלינו. אדני ידבר נא ס"ת ארי, זש"ה (איוב ד י) שאגת אריה וקול שחל, בב"ר (ג) כשעלתה חמתו של יהודה שאג בקול גדול ולא היתה עוברה שלא הפילה במצרים וכל השומעים נפלו שיניהם, וש(י)ני כפ(י)רים (שם) גי' ושל מצרים. כי כמוך כפרעה גי' (אז) [אך] כך אתחיל (ג). ס"א ויגש אליו יהודה ס"ת שוה, שהיה שוה ליהודה זה מלך וזה מלך (ד). ידבר נא לעבדך ר"ת למפרע עני, לומר בלשון תחנונים (ה). כי כמוך כפרעה ס"ת יכה, שרצה להכותו (ג). ידבר גי' אריה (ד). כמוך גי' מום, כלומר יש כך מום רע כפרעה, מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה כן (ו).

(יט) אדני שאל גי' מנשה, בב"ר (ז) רמז למנשה ודרך על עמוד של שיש ועשאו גל של צוררות, וכשראה יהודה כן אמר רפשה דין מבית אבא, מיד התחיל לדבר בלשון רכה אדוני שאל וכו'.

(כא) ואשימה עיני עליו והיכן אמר להם זה, אמנם נ"ל כשאמר הביאו את אחיכם הקטן ואדעה וכו' אמר להם דעו לכם שאינכם יכולים לרמותי ולהביא אחד מן השוק ולומר אחינו הוא, כי מיד שאשים עיני עליו אדע אם הוא אחיכם אם לאו, כי נחש ינחש איש אשר כמוני, והטעם של ואדעה מוכיח (כ).

(כ) ואחיו מת ויותר הוא לעבדו ולמה שקר, נ"ל מותר לשקר בדבר שלום (ט), א"נ לאחר שנמכר לעבד עני הוא, ועני חשוב כמת (י).

(כט) וקראו אסון למה אמר, והלא ארוז"ל (א) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן והיאך אמרו יעקב ויהודה כך. נ"ל אמר יעקב בכל שליחות ששלחתי עושה רושם, שלחתי את יוסף לשכם והנה איננו, שלחתי אתכם למצרים שמעון איננו, עכשיו אם אשלח את בנימין עמכם ודאי וקראהו אסון, ובתרי זמני היא חזקה כדאמרין

א) ב"ר פצ"ג ה. ב) ב"ר שם ז. ג) ב"ר שם ו. ד) ב"ר שם ב. ה) ילקוט שמעוני. ו) ב"ר שם ו. ז) שם. ח) ר"ל הטעם שבת"י ואדעה הוא מעמיד וקאי אלעיל. ט) יבמות סה, ב. י) נדרים ז, ב. ע"י רש"י. יא) ברכות יט, א.

[מים] באגן נחושת, ויראה במים ויפתח עיניו ופיו, אם יראה עיניו ופיו סתומות לא יתיה באותה שנה, ומי שאינו כן יחיה. **זכר ונקבה בראם בגי' אנדרוגינוס**.) מלמד שנבראו דו פרצופין, זכר ונקבה ברא גי' הם היו ד(י)ו פרצופין, ולמה נבראו כך כדי שיהיו לבשר אחד, שהרי **איש ואשה יש בהם א ש א ש י ה סל**), שבשעת ויוגם מתחממים מתאוותם להתבשל הזרע, והקב"ה משתתף עמהם כדאמרי' במסכת נדה (ג) ובקידושין (ג) ג' שותפים יש באדם וגו'. ועוד כשתסיר אות א' מן הוא וא' מן היא ישאר הוי"ה להפך כזה יהו"ה.

(כח) ויאמר [להם] אלהים פרו ורבו כבר נאמר ויכרך אותם א ל ה י ם , והיל"ל ויאמר להם פרו ורבו, אלא אמר להם יהי דעתכם וכוונתכם להוליד זרע אלהים, לכך תדרוש אלהים פרו ורבו כדכתי' (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם, ואמרי' נמי (סל) הפורש מאשתו סמוך לוסתה הוין ליה בנים זכרים הראויים להוראה. **צלם באלב"ם ז א ב**, לכך אותם בני אדם שמשנתין לזאב, נבראו מששת ימי בראשית, ואין חוזרין לקדמותן עד שאוכלים דם אדם או אשה. פרו ורבו גי' ת"ק, כי ת"ק איברים יש בזכר ובנקבה (ספ), וב"ה אומרים אימתי קיים פריה ורביה כשהוליד בן ובת (טו), ושם שד"י ממונה על פריה ורביה כמו שני' (להלן לה יא) אני א"ל שד"י פרה ורבה, וכתי' (להלן כח ג) וא"ל שד"י יכרך אותך ויפרך וירכך, ושד"י במילואו כך שיין דל"ת יוד אותיות הנעלם עולים ת"ק, וזהו מ"ש רז"ל (סו) כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, שהוא מהלך ת"ק שנה (ס).

ש ע ר מ ס פ ר . שבעה פעמים כי טוב בפרשה עד והנה טוב מאד גימ' שס"ה לאוין (ט), העולם מתחדש בכל שנה משס"ה לשס"ה, וכנגד שס"ה ימים שבשנה יש שס"ה לאוין בתורה (ט), וכנגדם שס"ה גידין באדם, וכן שס"ה תיבות בשירת דוד (ש"א כב), ושס"ה (תיבות) [אותיות] בעלץ ליבי (שם ב) עוד רמז ו' פעמים כי טוב כנגד ז' ימי בראשית, ז' ימי השבוע, ז' כוכבי לכת שצ"ם חנכ"ל (ט), ז' רקיעים (עג), ז' ארצות (עג), ז' ימים (עד), ז' נהרות (פה), ז' זמנין לשרו עלך מן שמיא לטב, ז' ימי מועדים והם אל[ן] ראשון ושביעי של פסח עצרת ר"ה יום הכפורים ראשון של סוכות ושמיני חג עצרת, הרי ז' ימים מן התורה. ל"ב פעמים אלהים כמעשה בראשית עד יום הששי, כנגד ל"ב נתיבות חכמה שבהם נברא העולם כדאי' בספר יצירה (עו), כבוד אלהים הסתר דבר (משלי כה ב), והבן.

ס) ב"ר פ"ח, ועי' עירובין יח, א. א. סוטה יז, א. א. סב) לא, א. א. סג) ל, ב. סד) שבועות יח, ב. סה) רמ"ח בזכר ורנ"ב בנקיבה כדאיתא בבכורות מה, א. סו) יכמות סא, ב. סז) סנהדרין לז, א. סח) עי' חגיגה יג, א. סט) הגי' עם התיבות כי טוב והנה טוב מאד. ע) מכות כג, ב. עא) פדר"א פ"ו. עב) חגיגה י"ב ב'. עג) אדר"ן פ"ל ט. עד) פדר"א פ"ב. עה) מעשה תורה נב. עו) ריש

הפרשיות מברכות השבטים כולן סתומות לכד מבנימין, שכתוב בו לבנימין שאינה סתומה, וגם מברכות מרע"ה כולן כתי' ולגד ולאשר וליוסף ולזבולון לבד מבנימין שכתוב בו לבנימין (ט), רמז שעתידין בנימין ליפרד מאחיו לגמרי במעשה דפלגש בגבעה דכתי' (שופטים כא יח) ארור נותן אשה לבנימין, ולכך היא פתוחה רמז לפרישה (ס), ומרע"ה חסר ו' בו, רמז שעתיד שבטו ליחסר עד שש מאות.

(כז) בנימין זאב בנים היו לו כמנין זאב (מ). וט' חיבות בפסוק כנגד שאול ואיש בשת שמלכו תשעה שנים (ט). ולערב יחלק שלש גי' הן אסתר המלכה (ז). שלש גי' (זהו) [זה הוא] בימי מרדכי, שלקח כל אשר להמן (ב). זאב יסרף בית המקדש היה בחלקו של בנימין (ג), וזא"ב מתנות נוהגות בירושלים (ג). בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלש גי' בבקר כבש ולערב כבש (ד), ומה הזאב בא לעת ערב לטרוף כך הכהנים באים לעת ערב לטרוף מתנותיהם. זאב יסרף בבקר גי' תרי"ג, שבנימין לא חטא. זאב אחד יש שקורין לוף גארו והוא בן אדם ומשתנה לזאב, וכשעה שמשתנה לזאב רגליו יוצאין מבין כתיפיו, כך בנימין בין כתיפיו שכן, וזה רפואתו של אותו זאב בשעה שנכנס לבית והאדם ירא ממנו יקח דשן הצבור באש וישליך אילך ואילך ולא ינוק, כך היו עושין במקדש בכל יום היו משליכין דשן אצל המזבח דכתי' (ויקרא ו ג) ושמו אצל המזבת, וכן הוא מנהג אדם שיהפך תולדתו לזאב, כי הזאב נולד בשינים, כלומר זה יהיה אוכל העולם. ר"א לכך נולד בשינים, לומר כמו שזה משונה כך יהיה משונה משאר בני אדם, וכן בנימין אכל את אמו שמתה ממנו דכתי' (לעיל לה יח) ויהי בצאת נפשה כי מתה וחקרא שמו בן אוני, ולכך אין לבהמה טהורה שינים למעלה, שהקב"ה עשה זכר נפלאותיו שבהמה טהורה אין לה שינים למעלה ויש לה שינים למטה, כלומר בריות שלמטה יש להם שינוי, ושלמעלה אין להם שינוי ואין צריך (לו) [לא] שנים ולא שנוי אחר. ופסוק זה מתחיל ב' בנימין ומסיים בל' שלש, לכך יש לישראל ל"ב שינים, ולפי שהשניים לשון שינוי, לכך הן נופלות לכל אדם וחוזרות וגדלות פעם שנייה, וכמו שנהפך האדם לזאב אפילו שהוא משתנה לאדם בכל שעה יש לו זנב, כך היתה רצועה יוצאת מחלקו של בנימין ונכנסת לתוך חלקו של יהודה ועליה היה בנין בית המקדש (ה).

(כח) כל אלה שבפי ישראל שנים עשר וכי איני יודע שהם שנים עשר, אלא מלמד שכולם עמדו שם במעמד אחד שלא יתרעמו זה על זה ויאמרו את אחי בדרך

(כז) פ' וזאת הברכה. (כז) עי' תנחומא י' ד. (כח) רבינו בחיי בשם מדרש. (כט) עי' ב"ר פצ"ט ג. (ל) ב"ר שם. (לא) מגילה י' ב. (לב) זכחים נג ב, סיפרי זאת הברכה. (לג) נדר"ל במקדש, עי' תוספתא חלה פ"ב ה"ח. (לד) תנ"י ויחי טו, ב"ר פצ"ט. (לה) מגילה כו, א.

קמו רבינו פרשת ויגש אפרים

ביבמות (י) נשאת לראשון ומת לשני ומת אסורה לינשא. ד"א כי בנימין היה זאב יטורף וטורף בני אדם לעתים, וכשבא לו העת שנהפך לזאב שנא' (פרי ויחי) בנימין זאב יטורף, ובעוד שהיה אצל אביו נשען על הרופא וכאותו זכות לא היה נהפך לזאב, שכך אמר ועזב את אביו ומת, כלומר כשיפרד מאביו יהפך לזאב לעוברי דרכים והיה כל מוצאו יהרגו.

(לד) ברע למפרע ערב (י).

(לב) לאבי כל גי' אהיה בני (דו"ק). לאבי כל הימים גי' גם בעולם הבא (ד). עבדך ערב את הנער ס"ת כתר, מגיד לך הכתוב חשיבותו של יהודה שאעפ"י שהיה מלך וראוי לכתר מלכות רצה להיות עבד לקיים מצוח אביו.

(מה, א) בהתודע אותיות העבדות, לומר לך לך הוציאם, שלא רצה שישמעו המצרים גנות של אחיו שמכרו אותו לעבדות (טו).

(ג) ולא יכלו אחיו לענות אותו לפי שאמר אני יוסף ולא אמר אחיכם, לכך לא יכלו לענותו, כי אמרו שמא אחר הוא. ועוד לפי שלא אמר אחיכם אמרו שמא שנאה טמונה בליבו, לכך לא אמר אחיכם שלא עשאים עמו כאחים, ולכך נבהלו מפניו.

(ד) גשו נא אלי לפי שרצה לומר אשר מכרתם אותי מצרימה אמר שמא עומדים המצרים אשר הוצאתי אצל הכותל וישמעו שאחי מכרוני ויזלזלו בכבודם, לכך אמר גשו נא אלי ולא ישמעו גנותם (טז). גשו נא אלי גי' כי מילה הראה להם (י).

(ו) כי עוד חמש שנים ס"ת שדי למפרע, אמר הקב"ה שיש להיות שבע שני רעב, ושנים עברו מהם.

(יב) סי המדבר גי' המילה מורה, המילה שהראתי לכם עדות היא.

(יג) את כל כבודי במצרים ס"ת תלים, רמז כל האומר תלים בכל יום זוכה להיות תחת כסא הכבוד.

(טו) ואחרי כן דברו אחיו אתו כדרך שונאים שנושקים זה את זה ואח"כ מדברים זה את זה. דברי אחיו אתו בקושי ובשפה רפה, כי עדין לא היה לבם שלם (יט).

(יב) סד, ב. יג) כדלקמן בפסוק הסמוך. יד) מדרש הובא ברש"י. טו) בצרוד המור בשם מדרש, בנח"ק בשם רבינו. טז) בהדר זקנים בשם מדרש. יז) ב"ר פצ"ג ת. יח) ע"י רד"ק.